

BERTÓK LÁSZLÓ: *Visszanéző*

PANNÓNIA KÖNYVEK, 2017

Ahogy visszanéz, az tele van bizakodással. Az olvasó nem győz csodálkozni ezen az agyonüthetetlen reményen.

Hozzászoktunk, hogy egy lírai költő inkább kesereg, panaszkodik. „Nyafogni mindenki tud, a többség nyafog is” – írta. (175. o.) Dehogy romantikus ez a remény!

Néha csak egy-egy szó árulja el a bizakodást. De ilyenkor a nagy szavakkal sem bánik óvatosan.

Koccintásra emelt pohárral „nézünk bele az örökkévalóságba” – írta egy fotóról. (119. o.)

Csorba Győző ravatalánál azt mondta: „a halhatatlanságba emelkedett”.

De egy faluval kapcsolatban is előfordulnak nagy remények. Kaposmérőről olvassuk, Fodor András „örökre” beírta a falu nevét a magyar irodalomtörténetbe... (113. o.) Itt említem meg, Fodor András kereken húsz éve halt meg, s eltűnődöm rajta, vajon a nagyon szép, új fonyódi kulturális központ (és könyvtár), miért is nem viseli Fodor András nevét. Egy kőhajtásnyira van tőle a nyaraló, ahova elbújt a világ elől verset írni, s ugyanannyira az a Balaton-part, ahol húsz éve, egy nyári délután meghalt. S már nincs Fodor András-könyvesbolt sem Fonyódon. De efféle szomorúság gondolatok csak engem kísértenek meg. Bertók László az utóélet 10. esztendejében még mindent nagyon rendjén valónak talált. Rendben is volt.

Fontosnak látszhat, hogy ezt vagy azt mikor is mondta. Mert bizony sok minden van ebben a kis kötetben egybegyűjtve, a 70-es évektől az elmúlt esztendőig. De mintha mindegy volna, mikor mondta, amit mondott. Bárhol is lapozunk bele a könyvbe, a bizakodó attitűdön nem fogunk ki. S hozzáteszem, a beszédmód mindig őszinte. Bertóknak olyan emberi, költői hitele van, hogy meg se próbáljuk cáfolni. Különösképp, ha vele együtt éltük át az elmúlt időt. Amikor a millennium évében amolyan jövőnek szóló palackposta üzenetet ástak el a Bicsérdi Művésztelepen, abban ez állt: „A diktatúrák éveiben is született tiszta ének, vers, kép, szobor, üzent a színház, beszéltek az épületek. Megmaradt a remény.” (36. o.) E nélkül hogy is éltük volna túl.

Amikor beléptünk az Európai Unióba, így írt: „Ne várjátok, senki se várja, hogy valaki, valakik (más népek, nemzetek a »legnagyobbak«) majd csak úgy odadobják a »félíg kész« (félíg élő, félíg halott) egeret vagy a sült galambot a szátok (a szánk) elé. A szegény rokont, a csónakba emelt fuldoklót még ha eleinte oda is ültetik a kályhához (asztalhoz), melengetik, a partra is kiviszik, egyszer csak ott áll, hogy (ha hálálkodnia talán nem is, de) bizonyítania kell. Hogy használható, munkára, harcra fogható, méltó társ, sőt versenytárs, aki a saját lábán is képes megállni, mi több, képes kikaparni a maga számára a gesztenyét.” (171. o.)

Nem kevesebb a dolgunk, mint bebizonyítani, egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók. Józan, tiszta a beszéd mindenütt, bárhol is üssük fel a könyvet. Ha még-

is valamiféle keserűség üt át a szövegen, az természetes, mert az idő könyörtelenül figyelmezteti, mint mindenki mást. „Ez a vonat elment – írta. – Előlem, az én nemzedékem, a hetven körüliek elől mindenképpen. [...] Betegek, görcsök, hitetlenek, veszendőbbek, butábbak (bölcsebbek?) vagyunk, mint a fiatalabbak. S egyre inkább azok leszünk. Integetek, nézek utánatok [...]”. (173. o.)

A bölcs belátás ellenére a kötet legutolsó mondata mégsem pesszimista „[...] a költő addig él, amíg írni tud – mondta. – Tehát írnom kellene, írni szeretnék.” (196. o.) Az utolsó mondat kelte 2016. A kötet első ciklusának nyitó mondata ehhez képest kész lázadás: „Vers pedig lesz.”

Azért ne higgyük, hogy néha-néha nem vérzik el ezen a gondolon. Mindennapi kín, hogy az öregség testi-lelki-szellemi állapota kiütheti kezéből a tollat. Ennek ellenére tudja, szándékosan mégsem hagyható abba az írás. Pedig ahogy a sors bánt vele, akár el se kezdte volna. Mintha sose felejtette volna az anyai intést, annyit idézi: „Ha a versekért becsuknak, akkor ne írvet” – mondta, amikor a 20 éves fiút kiengedték a börtönből, ahova gimnazista kori verseiért került. (L. Priusz, 1994, 2016)

Csak két esztendeig bírta ki, hogy ne írjon verset. Egy ideig a nagyanyjáról írt, a szerelemről, a szüretéről, a krumpliszedésről, aztán mintha elfelejtette volna a kaposvári börtönt, az ÁVÓ pincéjét, a munkaszolgálatot. Költőnek született. Vésén, Somogyban, 1935 telén. Ennyi az egész.

A kötet alcíme: Írók, alkalmak, élet. A könyv egyik rétege nem veszi el a levegőt a másiktól, de azért ez a könyv elsősorban írókról szól – Janus Pannoniustól Parti Nagy Lajosig. Az élet pedig az irodalmi életről. Az alkalmak (megnyitók, köszöntők, találkozók, emlékezések, nekrológok), bármily röpké írások, bizonyítanak valamit: nagyon benne élt a mindenkori kulturális életben. Nemcsak Pécsen, Nagyatádon is. Írásai nélkül sok minden veszendőbe menne.

A könyv itt-ott könyvtártörténet is. Nem csoda. Egész pályáján könyvtáros volt. S kicsoda költőelődei voltak a könyvtárosságban Pécsen: Weöres Sándor és Csorba Győző!

Az írók közül ki néhány szót kap, kiről meg portrét rajzol. Néhány mondat is lehet időtálló. Ilyenkor mégiscsak figyeljünk az írás keltére! Parti Nagy Lajosról 1980-ban írta: „[...] verseit a groteszk, néha pukkanó humor, a paródiába takart irónia és gúny, az otthonkereső indulat, a nagyszerű asszociációs képesség és szóteremtő fantázia, a fölényes maiság jellemzi. Talán azért, mert ő a legfiatalabb, albréleti és egyéb gondjai ellenére is mintha ő volna leginkább otthon a világban.” (30. o.)

Az írók (tudósok) pécsiek és nem pécsiek. De Pécshez – vagy Somogyhoz – mindig közük van. Klasszikusok (Janus Pannonius, Csokonai) vagy Bertók kortársai. Többségük meghalt már (Weöres Sándor, Csorba Győző, Takáts Gyula, Fodor András, Tüskés Tibor, Várkonyi Nándor, Pákolitz István, Bisztray Ádám), jó néhányan élnek (Parti Nagy Lajos, Csordás Gábor, Méhes Károly) és néhányan élhetnének még (Makay Ida, Csűrös Miklós). Minden névsorból kimaradhat valaki. Ez sem kivétel.

Bertók Lászlónak vannak állócsillagai. A messze múltban Csokonai. A mesterek, kortársak között Csorba Győző. Egy tucat esszét írt róla, elkészítette a bibliográfiáját, szerkesztette a *Csikorgó* című kötetét, válogatta a hátrahagyott verseit. Néha titkon úgy éreztem, monográfiára készülődik. Tévedtem. Bár irodalomtörténész is, írt könyvet Csokonairól, Vörösmartyról. De hát először is költő. És neki is egy élete van.

A *Visszanézve* dokumentum egy hajdan volt irodalmi életről. Véd- és dacszövetség volt ez, a magánélet szférájába húzódott. Könyvét olvasva olyan, mintha belépniénk Fodor András naplójába. Feleségestől, gyerekestől jártak össze. Kirándultak Zengővárkonyba, az Ormánságba, a Mecsekre.

Sok volt az intim szférából az irodalmi életben. A *Somogy* szerkesztőségi ülései elképzelhetetlenek voltak Sárrika pogácsái nélkül és máshol, mint a fonyódi villában. Úgy is nevezhették volna a 70-es, 80-as évek ifjú költőit, hogy a FAFIK, azaz a Fodor András Fiatal Írók Körének tagjai. Fodor Bandi szervezett, utakat egyengetett, visszhangra figyelt, díjakat, ösztöndíjakat járt ki. Annyit levelezett, mint Kazinczy. Valljuk be, bejáratos volt az irodalom hivatalos életébe, az Írószövetség költő osztyályának titkára volt, ez másképp nem ment.

Bertók Lászlónak vannak a történelemben is szív szerinti ünnepei: március 15. és október 23. Éppen ünnep napján olvastam. „A nemzet évszázadonként, az egyes ember pedig életében legfeljebb egyszer élhet át hasonlót.” Húsz éves múlt 1956-ban. (166. o.)

Sokszor olvashattuk az ünnepi beszédében idézett adatokat, mégis megdöbbenek: Elesett két és félezer személy, majdnem a fele 25 év alatti. A megtorlás során 35 ezer ember ellen folyt eljárás. 22 ezret ítélték börtönbüntetésre, 229-et halálra. (170. o.) A többség harmincéves se volt, és nem kevés volt közöttük a lány, a fiatal asszony. Ma is keményen kopognak a tények, sokadszorra is megrendít, még mindig nem vagyunk túl a gyászon.

Ez a könyv önarckép is. Bertók visszanéz. Átlát az időn. Közben egyet nem szabad tennie: Arany János módján [utalás Arany János *Epilógus* és *Sejtelem* című verseire – A szerk.] – dűnnyögni, hogy „Mily temérdek munka várt még! [...] / Mily kevés, amit beválték...” (15. o.)

A kései indulásért kárpótolta a sors. Nem kötötte a jó Isten időnap előtt kévébe. Nem maradt munka végezetlen, s tán a ráadásra is van még idő.